

Ανάλυση στα γεγονότα

Ψευδεπώνυμη μεταρρύθμιση και στην έρευνα

Του ΛΕΥΤΕΡΗ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΑΚΗ

Πέρασε ένας χρόνος από τότε που μας ήρθε το τραγελαφικό εκείνο «προσχέδιο πρότασης» για τη δήθεν μεταρρύθμιση του πανεπιστημίου. Πέρασε και ένα δμηνο από την ψήφιση της τελικής δέσμης τροπολογιών που αποκάλεσαν νέο «νόμο-πλαίσιο». Στο μεσοδιάστημα εξαφανίστηκαν πολλές από τις μεταρρυθμιστικές «έμμονες» ιδέες. Ποιος θυμάται πια τις αρχικές «ριζοσπαστικές» προτάσεις για τους αιώνιους φοιτητές, για τους μάντζερ-σωτήρες των πανεπιστημίων, για τον άσυλο, για τον σταλινικής έμπνευσης «εθνικό κατάλογο συγγραμμάτων» και άλλες γραφικότητες; Προκάλεσαν τον «χαμό» που ζήσαμε και ζούμε ακόμα, προσπαθώντας να απορροφήσουμε το «σοκ» και να ξαναφέρουμε τα πράγματα στην κανονική τους ροή. Το αποτέλεσμα: μηδαμινό. Τεράστιο το κόστος, μικρό το όφελος. Μικροκομματικό μάλλον. Με τη βοήθεια των γυάλινων ντελάληδων, μένει (;) η γενική εντύπωση μιας κυβέρνησης μεταρρυθμίσεων, που την κοντράρουν οι δυνάμεις αδράνειας του «χθες».

Και τώρα να και ένα προσχέδιο πρότασης περί έρευνας. Είναι όντως αδιάσπαστη η ενότητα εκπαίδευσης και έρευνας; Ναι, γενικώς και αφηρημένα, όχι ειδικώς και συγκεκριμένα. Γνωστή η μέθοδος της σύγχυσης που προκαλεί στο ευρύ κοινό η σαλαμοποίηση του ζητήματος. Αναγκαίες επομένως, κάποιες παρατηρήσεις, προς άρση της σύγχυσης:

1) Το ήμισυ του προσχεδίου αποτελεί αυτοτελές νομοσχέδιο, που ρυθμίζει την οργάνωση και λειτουργία των ερευνητικών κέντρων. Οι όποιες βελτιώσεις, σε σχέση με την υπάρχουσα κατάσταση, έχουν βεβαίως τη σημασία τους. Η ουσία όμως είναι ότι οι τολμηροί μεταρρυθμιστές αναπαράγουν το ελληνικό «παράδοξο»: τα περισσότερα ερευνητικά κέντρα ασχολούνται με τη βασική έρευνα, αλλά παραμένουν πάντα εξαρτήματα του υπουργείου Ανάπτυξης. Εκκρεμεί πάντα ο ενιαίος χώρος παιδείας και έρευνας, η λειτουργία των ΑΕΙ και των ερευνητικών κέντρων υπό κοινό θεσμικό πλαίσιο και ενιαία πολιτική διεύθυνση από ένα υπουργείο. Για να τελειώνουμε με τον αδικαιολόγητο κατακερματισμό των δυνάμεων και να απελευθερώσουμε ορατές και πολυσυζητημένες θετικές συνέργειες. Γιατί κολλάμε; Γιατί έτσι, μην το «ερευνάτε». Απλώς η μεταρρύθμιση είναι ψευδεπώνυμη.

2) Το έτερον ήμισυ του προσχεδίου αφορά το Εθνικό Πρόγραμμα Έρευνας και Τεχνολογίας. Αλλά μην ξεγελαστείτε. Δεν αφορά τον σχεδιασμό μιας εθνικής στρατηγικής για την έρευνα, ούτε θα ήταν δυνατόν κάτι τέτοιο, μια και δεν συνεκτιμώνται η μη επιχορηγούμενη έρευνα, ούτε αυτή που επιχορηγείται από ανταγωνιστικά κοινοτικά προγράμματα ή/και από μη κρατικούς πόρους. Δεν αφορά επίσης τη δημόσια χρηματοδότηση, ούτε καν ως ηθική και πολιτική δέσμευση. Το προσχέδιο αφορά τον σχεδιασμό του σχεδιασμού και αναλύεται σε απίθανες γραφειοκρατικές και ανούσιες λεπτομέρειες. Το δάσος καλύπτεται στη σκιά των δέντρων.

3) Η «προστιθέμενη αξία» του προσχεδίου είναι το οργανωτικό σχήμα του σχεδιασμού. Κάπου 5-6 θεσμικά κέντρα εμπλέκονται σε ένα αριστούργημα εγκεφαλικής σύλληψης και σχεδιασμού «επί χάρτου». Στα δύο από αυτά (Διυπουργική Επιτροπή για την Έρευνα και την Τεχνολογία, Εθνικό Συμβούλιο Έρευνας και Τεχνολογίας) προϊστάται ο πρωθυπουργός. Γιατί; Ποια εμπειρία έχουμε από επιστασία του στο υπουργείο Πολιτισμού;

4) Τα περισσότερα θεσμικά όργανα έχουν μάλλον προσχηματικό χαρακτήρα. Προβλέπεται η συγκρότησή τους, προκειμένου να έχουν όλοι οι ενδιαφερόμενοι κάποιο ρόλο. Αλλά τον τελικό λόγο τον έχει το υπουργείο Ανάπτυξης. Σε τελευταία ανάλυση ως έρευνα νοείται σχεδόν αποκλειστικά η χρήσιμη ή εφαρμοσμένη ή αναπτυξιακή έρευνα, που συμβάλλει στην ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων και της χώρας.

5) Το κρίσιμο θεσμικό όργανο είναι, ασφαλώς, ο Εθνικός Οργανισμός Έρευνας και Τεχνολογίας. Αυτός μαζεύει και επεξεργάζεται την πληροφορία, σχεδιάζει και εισηγείται για το Εθνικό Πρόγραμμα Έρευνας και Τεχνολογίας, διαχειρίζεται τα κονδύλια, συντονίζει την προκήρυξη των προγραμμάτων και την αξιολόγηση των προτάσεων, σχεδιάζει τη διάχυση των αποτελεσμάτων, κλπ. Πρόκειται εμφανώς για μια αναδιάρθρωση των δυνάμεων και συνεργασιών του υπουργείου Ανάπτυξης. Πολλή φασαρία για το τίποτα;

6) Όμως, εδώ ανακαλύπτουμε αίφνης και το υπουργείο Παιδείας, που ως συναρμόδιο (;) παραχωρεί στην κοινή προσπάθεια και τη δική του «προίκα» (Τμήμα για τη Βασική Έρευνα). Άχαρο πράγμα η δίκη προθέσεων, αλλά δύσκολο να είναι κανείς εύπιστος για τη χρησιμότητα αυτής της παραχώρησης, γιατί η δυναμική των πραγμάτων έχει τη δική της λογική. Πρόγραμμα βασικής έρευνας υπήρχε στο υπουργείο Ανάπτυξης, αλλά μεταλλάχτηκε -πολλά χρόνια τώρα- υπό την πίεση της ανταγωνιστικότητας, που συνεπάγεται πλήρη προτεραιότητα στην αναπτυξιακή έρευνα. Η «μη χρήσιμη έρευνα», ως αυταξία, χρηματοδοτήθηκε με κάπως καλύτερους όρους (αν και με πολλά προβλήματα άλλου τύπου) μόνον όταν υιοθετήθηκε από το υπουργείο Παιδείας. Μάλλον κάνουμε ένα βήμα πίσω.

7) Συμπέρασμα: Το οικοδόμημα της έρευνας τίθεται στην υπηρεσία της ανάπτυξης. Το αρμόδιο υπουργείο επιχειρεί να κινητοποιήσει τις υπάρχουσες δυνάμεις, να ενεργοποιήσει το λανθάνον δυναμικό και να συμβάλει στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων και της θέσης της χώρας στη διεθνοποιημένη οικονομία. Από την πλευρά του καλά κάνει. Το παρακάνει όμως μέχρι παρεξήγησης. Καλή και απαραίτητη μια κάποια ευελιξία στις αποφάσεις. Αλλά το πλήθος των δυνατοτήτων απόφασης και απ' ευθείας ανάθεσης (μελετών, έργων, αποζημιώσεων, κ.λπ.) κατά παρέκκλιση των περιορισμών που θέτει το δημόσιο λογιστικό, είναι μάλλον υπερβολικό και ενέχει «γνωστούς» πειρασμούς και κινδύνους.

8) Το περίεργο είναι ότι το υπουργείο Παιδείας συμμετέχει σε ρόλο διακριτικού κομπάρσου, θέτοντας σε ομηρία τα πανεπιστήμια. Η συμμετοχή τους στο «παιχνίδι» είναι δυνατή (σχεδόν) μόνο με όρους αγοραίας χρησιμότητας, ανεξάρτητα από τις πραγματικές τους ανάγκες και τον συλλογικό τους σχεδιασμό. Κυνική επίλυση μιας πολύχρονης διαμάχης: πλήρης προτεραιότητα στα βραχυπρόθεσμα κελυψόμενα της ανταγωνιστικότητας και της καταναλωτικής ευμάρειας, στο περιθώριο, επομένως, ο ενιαίος χώρος εκπαίδευσης και (μη χρήσιμης) έρευνας, ιστορική μήτρα της γνώσης και του πολιτισμού.

9) Πάντως, μην ανησυχείτε πολύ. Το προσχέδιο των 54 άρθρων για να ενεργοποιηθεί πλήρως (ως νόμος) προϋποθέτει την έκδοση τουλάχιστον 55 (τόσα μπόρεσα να επισημάνω) προεδρικών διαταγμάτων και υπουργικών αποφάσεων. Δείγμα ασαφών ή και κρυφών προθέσεων ή δείγμα αμηχανίας και ανεπαρκούς προετοιμασίας; Σε κάθε περίπτωση, αν αυτό το σύμπλεγμα λειτουργήσει κατά τα προβλεπόμενα και αποδώσει τα αναμενόμενα, είμαι έτοιμος να αυτομαστιγώ και να κάψω το πτυχίο μου δημοσίως στην Πλατεία Συντάγματος.

10) Ακροτελεύτια σημείωση: Στα πολλά και σημαντικά (ακαδημαϊκά) προσόντα που προβλέπονται ως προϋπόθεση για τους προέδρους και τα μέλη των παραπάνω θεσμικών οργάνων, ας προστεθεί και η επιτυχής εμπορική διαφήμιση προϊόντων. Ναι δεν αρμόζει στην περίπτωση, αλλά μάλλον θα χρειαστεί.

11) Πρώτη υποσημείωση γι' αυτά που δεν θίγονται στο προσχέδιο: Γνωρίζουν οι νεόκοποι μεταρρυθμιστές ότι -παρά τα πολλά προβλήματά τους- πολλά από τα πανεπιστήμια της χώρας έχουν ήδη καλές, έως πολύ καλές, επιδόσεις στον τομέα της «χρήσιμης» έρευνας, εκείνης τουλάχιστον που επιχορηγείται από τα ανταγωνιστικά κοινοτικά προγράμματα; Ότι αυτό έγινε βεβαίως γιατί «πιέζονται» και κυνηγάνε πόρους που δεν έχουν από εθνικές πηγές; Ότι όμως αυτή η καλή πορεία τους αντικατοπτρίζει μια υπάρχουσα και ενδιαφέρουσα εσωτερική δυναμική; Ότι η δυναμική αυτή δεν στηρίχτηκε σε κανένα δαιδαλώδες «εθνικό» οργανωτικό σχήμα, αλλά ότι είναι προοπτικά ασταθής αν δεν ενισχυθούν τα θεμέλιά της («μη χρήσιμη» έρευνα); Όλα αυτά παραγνωρίζονται ασυστόλως από όσους πείθουν εαυτούς και αλλήλους ότι τα πανεπιστήμια δεν είναι τίποτα άλλο από υποβαθμισμένα κέντρα τεμπελιάς, ανομίας και αναρχίας. Εύγε!

12) Δεύτερη και τελευταία υποσημείωση: Γνωρίζουν οι μονομανείς μεταρρυθμιστές ότι η μη διάχυση της τεχνολογικής γνώσης και η μη ενσωμάτωσή της στις επιχειρηματικές δραστηριότητες μπορεί να μην είναι πρόβλημα ανεπαρκούς προσφοράς γνώσης και ανθρωπίνου κεφαλαίου (από τα πανεπιστήμια); ότι μπορεί αντίθετα να είναι κυρίως πρόβλημα ανεπαρκούς ζήτησης από κακό- ή καλο-μαθημένες επιχειρήσεις, που στηρίζουν την ανταγωνιστικότητά τους σε άλλες μεθόδους (χαμηλό κόστος, κρατικοδίαιτος τζίρος, παραοικονομία και φορο-εισφορο-διαφυγή, κλπ); Ότι ενώ έχει πλέον δημιουργηθεί (κατά τα διεθνή πρότυπα) δίκτυο υποδομής και υποδοχής ερευνητικών συνεργασιών, οι επιχειρήσεις που προσφεύγουν σε αυτό αποτελούν «σπάνιο» είδος «εν ανεπαρκεία», κατάλληλο για «μελέτες περιπτώσεων»; Μάλλον όχι. Η αγοραία λατρεία του ιδιωτικού τυφλώνει.

Η αποσπασματικότητα δεν διευκολύνει τον διάλογο επί της ουσίας. Τούτων λεχθέντων, το ερώτημα προκύπτει αβίαστα: σε τι αποβλέπει και θα χρησιμεύσει αυτό το προτεινόμενο νομοσχέδιο, εκτός από την επικοινωνιακή ενίσχυση της «μεταρρυθμιστικής εικόνας» του κυβερνώντος κόμματος;

* Οικονομολόγος, καθηγητής ΕΜΠ